№ 2/2026

ISSN 2411-1457(print), ISSN 2415-346X(online)

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЖУРНАЛ ВНУТРІШНЬОЇ ТА СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ

THE EAST EUROPE JOURNAL OF INTERNAL AND FAMILY MEDICINE

Засновники
Харківська медична академія післядипломної освіти,
Харківська обласна організація «Асоціація лікарів загальної практики — сімейної медицини»

Рекомендовано до друку Правлінням асоціації лікарів загальної практики-сімейної медицини (Протокол №4 від 22.04.2026 р.)
Заснований у 2014 року. Виходить 2 рази на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ 322107-12007117 від 25.03.2016 р.

Науково-практичний журнал з дистанційної освіти

Журнал внесено в міжнародні наукометрічні системи: Cross Ref, Index Copernicus, Academic Resource Index, WorldCat, Scientific Indexing Services, DRJI, ROAD, Citefactor, Open Academic Journals Index, Global Impact Factor, ESCI, Universal Impact Factor, Science Index, Google Scholar, база даних «Наукова періодика України».

Відповідальний секретар Сікало Ю.К
Заст. відповідального секретаря
Хоменко Л.О., Журавльова А.К., Лопіна Н.А.
Розробники та модератори сайту журнала
Лопіна Н.А., Рогачова Т.А.

Дизайн обкладинки Кулик В.В.
Комп'ютерна верстка Дєсятникова М.В.
Ум. друк. арк. 12,00.

Електронна адреса журналу:
http://www.internalmed-journal.in.ua/
Для кореспонденції: **teraprevm@med.edu.ua**

ФАКТ

Видавництво «ФАКТ»
61166, Харків, вул. Євгена Єніна (Бакуліна), 11.
Тел./факс: (050) 323-22-01. E-mail: publish_fakt@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3172 від 22.04.2008.

Виготовлено у ФОП В. Є. Гудзинський
Україна, 61072, м. Харків, вул. 23-го Серпня, 27.
Тел./факс: (050)343-66-17.

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України з медичних наук Додаток 1 до наказу N 409 від 17.03.2020 р.

Шеф-редактор
Корж О.М.

Головний редактор
Опарін О.А.

Заступники головного редактора
Журавльова Л.В., Белозьоров І.В., Лаврова Н.В.

Редколегія:
Алієв Д.А. (Азербайджан), Біловол О.М. Білоусова О.Ю., Благовещенська А.В., Болотна Л.А., Георгіянц М.А., Железнякова Н.М., Корж М.О., Михайлов Б.В., Опарін А.Г., Пасієшвілі Л.М., Робак І.Ю., Скрипник І.М., Фадеєнко Г.Д., Фролова Т.В., Харченко Н.В., Хвисюк М.І., Яременко О.Б.

Редакційна рада:
Абдуллаєв Р.Я. (Харків), Алієв А.Д. (Азербайджан), Баран Д. (Румунія), Бодня К.І. (Харків), Бука С. (Латвія), Волосовець О.П. (Київ), Волошина О.Б. (Одеса), Жаловага А.С. (Польща), Імонов М.С. (Таджикистан), Калда Р. (Естонія), Кокко С. (Фінляндія), Лабаш П. (Словаччина), Немец Ю. (Словаччина), Орновський М. (Польща), Орловський В.Ф. (Суми), Сабіров Д.М. (Узбекістан), Салакс Ю. (Латвія), Сидорчук Л.П. (Чернівці), Хіміон Л.В. (Київ), Шадманов А.К. (Узбекистан), Шамсієв А.М. (Узбекістан), Швець О.В. (Київ), Шекера О.Г. (Київ)

Зміст

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ. ОГЛЯД

Проф. В.О. Ольховський, проф. О.В. Дунаєв, М.А. Лютенко, Є.Є. Комісарова
Амбруаз Паре і судова медицина 5

О.О. Романюк, В.Г. Онікієнко, О.П. Погоріла, Я.В. Швидка
Випускник Харківського університету Менасій Ісаакович Марморштейн — лікар, дослідник, виконавець першої успішної ендокардіальної кардіостимуляції 8

Проф. Н.А. Гайструк, Ю.В. Виноградська, проф. А.Н. Гайструк, О.А. Пойда, Н.І. Абрамова, І.В. Сімонова
Науковий феномен Миколи Пирогова. Український етап: історико-біографічна основа професійного самовизначення 14

Проф. В.С. Єрмілов
Історичний досвід громадської медицини як один із факторів формування громадського суспільства 24

К.мед.н. Д.К. Милославський, Л.М. Грідасова, д.мед.н. З.В. Єлоєва, к.техн.н. С.В. Удовікова
ALIIS INSERVIENDO IPSE CONSUMOR: світлої пам'яті нещодавно померлих колег 27

Проф. І.Ю. Робак, доц. Г.Л. Демочко
Маловідомі факти біографії професора Вільгельма Грубе: по сторінках харківських газет 42

Доц. А.В. Білошицька, ст. викладач І.В. Сімонова, доц. В.М. Істошин, гол. бібліотекар О.П. Мазур
Медична освіта та медицина у Китаї на переломі XIX–XX століть очима сучасників 45

Проф. О.М. Корж, доц. Б.А. Рогожин
Еволюція уявлень про артеріальну гіпертензію у першій половині XX століття 50

О.В. Семененко, Р.О. Сухоносов, О.Ю. Виноградова
Анатомічні навчальні моделі з майстерень Адольфа Ціглера та Луї Озу у фондах комплексу «Музей медицини» Харківського національного медичного університету 56

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ. ОРИГІНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Доц. М.І. Кириченко, проф. Т.І. Лядова., проф. О.С. Проценко, доц. Н.О. Ремньова
Місце історії медицини і гуманітарних дисциплін у вищій медичній освіті 65

Проф. В. С. Пікалюк, проф. Д. М. Шиян, к.мед.н. В. І. Кравцова, к.мед.н. Г. І. Андрєєв
Ян Жижка — відтворення прижиттєвої зовнішності національного героя Чехії. Історія краніофаціальної реконструкції 76

Доц. Ю.К. Васильєв, проф. К.К. Васильєв
Засновник кафедри соціальної гігієни у Дніпрі, професор-гігієніст Михайло Варфоломійович Донич (1873–1951) 84

Проф. С. П. Руда, проф. В. М. Гамалія
Надія Олександрівна Пучківська (1908–2001) — видатний український лікар-офтальмолог 90

Contents

THE QUESTION OF THE HISTORY OF MEDICINE. REVIEW

Prof. V.O. Olkhovski, prof. O.V. Dunayev, M.A. Liutenko, Ye.Ye. Komissarova
Ambroise Paré and Forensic Medicine 5

O.O. Romaniuk, V.G. Onikienko, O.P. Pogorila, Y.V. Shvydka
Menasii Isaakovych Marmorshtein, a Graduate of Kharkiv University — Physician, Researcher, and Pioneer of the First Successful Endocardial Cardiac Pacing 8

Prof. N.A. Haistruk, Yu.V. Vynohradska, prof. A.N. Haistruk, O.A. Poida, N.I. Abramova, I.V. Simonova
The scientific phenomenon of Mykola Pirogov. The Ukrainian stage: the historical and biographical basis of professional self-determination 14

Prof. V.S. Yermilov
The Historical Experience of Community Medicine as a Factor in the Formation of Civil Society 24

D.K. Myloslavskyi, L.M. Gridasova, Z.V. Yeloyeva, S.V. Udovikova
ALIIS INSERVIENDO IPSE CONSUMOR: with fond memory of recently deceased colleagues 27

Prof. I. Robak, assoc. prof. H. Demochko
Little-known facts from the biography of Professor Wilhelm Grube: gleaned from the pages of Kharkiv newspapers 42

Assoc. prof. A.V. Biloshitska, senior lecturer I.V. Simonova, assoc. prof. V.M. Istoshyn, chief librarian O.P. Mazur
Medical education and medicine in China at the turn of the 19th–20th centuries through the eyes of contemporaries 45

Prof. O.M. Korzh, assoc. prof. B.A. Rogozhin
The evolution of concepts regarding arterial hypertension in the first half of the 20th century 50

O. Semenenko, R. Sukhonosov, O. Vynohradova
Anatomical teaching models from the workshopos of Adolf Ziegler and Louis Auzoux in the collection of the «Museum of Medicine» Complex at Kharkiv National Medical University 56

THE QUESTION OF THE HISTORY OF MEDICINE. THE ORIGINAL STUDY

Assoc. prof. Maksym I. Kyrychenko, prof. Tetiana I. Liadova, prof. Olena S. Protsenko, assoc. prof. Natalia O. Remnyova
The place of the history of medicine and the humanities in higher medical education 65

Prof. V. S. Pykalyuk, prof. D. M. Shyian, PhD V. I. Kravtsova, PhD H. I. Andrieiev
Jan Žižka — Recreating the Appearance of the Czech National Hero During His Lifetime. The History of Craniofacial Reconstruction 76

Assoc. prof. Yurii Vasyliev, prof. Kostyantyn Vasyliev
Founder of the department of social hygiene in Dnipro, professor of hygiene Mykhailo Varfolomiiovych Donych (1873–1951) . . . 84

Prof S. P. Ruda, prof. V. M. Gamaliia
Nadia Oleksandrivna Puchkivska (1908–2001) — prominent Ukrainian ophthalmologist 90

УДК 340.6 (091)
Індекс DOI 10.15407/internalmed2026.02.005

Проф. В.О. Ольховський, проф. О.В. Дунаєв,
М.А. Лютенко, Є.Є. Комісарова
Харківський національний медичний університет

Амбруаз Паре і судова медицина

Судова медицина, як галузь медичних знань, органічно пов'язана із розвитком і становленням медичної науки у цілому й пройшла великий і складний шлях свого становлення. Сучасна судова медицина є результатом багаторічної творчої діяльності багатьох попередніх поколінь вчених-медиків зі спеціальних медичних питань, які зустрічалися в правовій (судовій) практиці, а також їхньої значної праці по узагальненню свого досвіду та досвіду інших вчених, причетних до судової практики у якості у якості лікарів-експертів [1, 2]. Термін «судова медицина» з'явився лише у 1690 році завдяки німецькому вченому Йогану Бону, який надрукував латинською мовою свою працю саме під таким заголовком — «Судова медицина». Цей науковий твір й започаткував назву та офіційний рік «народження» окремої науки та лікарської спеціальності — судова медицина.

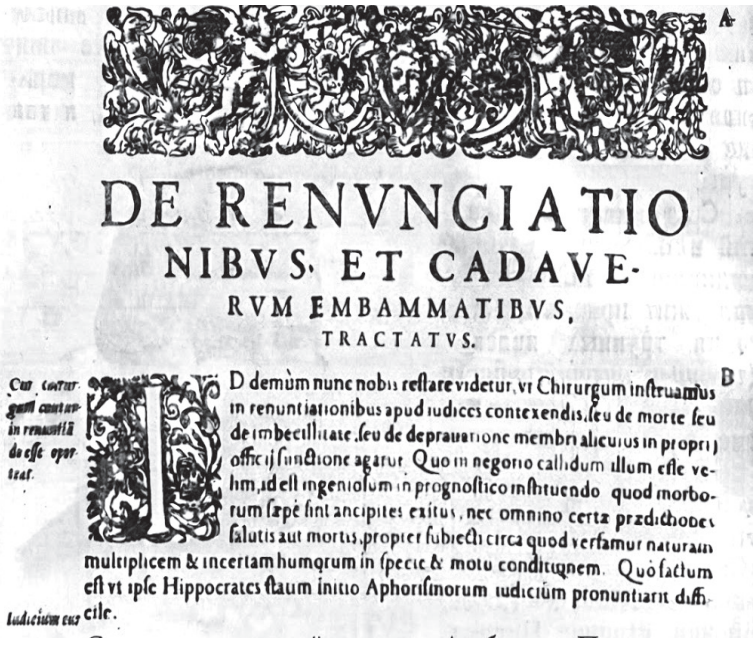
Історичний розвиток адміністративно-судової практики в суспільстві вимагав залучення досвідчених осіб до розслідування та розгляду справ, які вимагали спеціальних медичних знань. В Європі у період раннього середньовіччя (XI–XII ст.) лікарі в судових засіданнях участі не брали, оскільки панувала «обвинувальна» форма судового процесу. Зміна в XII–XIV ст. «обвинувальної» форми судового процесу на «розшукову», коли в основу обвинувачення або визнання правоти почали враховуватися формальні докази, вимагало залучення до процесу фахівців галузі медицини. Папа Пій III (XIII ст.) почав звертати увагу на виняткове значення лікарів під час розгляду справ при ушкодженнях тіла людини. У XIV ст. у Франції ординанси згадують про королівського хірурга в Паризькому суді. Бамбергський кодекс — перший європейський кримінальний кодекс, який уклав у 1507 р. Шварценберг (J. Schwarzenberg), що законодавчо оформив важливість медичних знань в судовій практиці. В 1532 році в Священній римській імперії німецької нації видається Кримінальний кодекс (Lex Carolina) Карла V, яким визначено обов'язок для суддів запрошувати лікарів під час розгляду справ про заподіяння смертельних ран, дітовбивство, викидень, отруєння, помилки лікарів, тощо. Це став акт, який започаткував федеральну медичну експертизу. Подальший розвиток природничих наук — фізики, хімії, біології та медицини, зокрема, гістології та патологічної анатомії, сприяв формуванню теоретичних засад та розвитку майбутньої окремої галузі медицини — судової медицини. Розумінню причин смерті сприяли розтини трупів, які тривалий час були заборонені церквою. Лише у 1686 році у герцогстві Вюртемберг, а згодом і в інших країнах Європи, приймається закон, за яким дозволявся повний розтин трупа і лікар-експерт повинен був публічно обґрунтувати та захистити свої судово-медичні звіти. Останнє сприяло розвиткові медичних знань для потреб судочинства [1, 2].

Одним із фундаторів майбутньої медичної галузі — судової медицини, що здійснив перехід від схоластичного тлумачення медичних явищ до методу безпосереднього спостереження, став геніальний французький вчений Амбруаз Паре. Його науково-практична діяльність ознаменувала створення основ судово-медичної експертизи як прикладної дисципліни, де медичні знання слугують інтересам правосуддя. А. Паре в своїй практичній діяльності вперше відмовився від безпідставних положень — на користь анатомічно обґрунтованих судово-медичних висновків. Він став наполягати на необхідності ретельного огляду тіла людини, опису локалізації, форми та глибини тілесних ушкоджень, що заклало основу сучасної судово-медичної танатології та травматології.

В 1575 році з під пера А. Паре виходять фундаментальні праці: «Про ушкодження», «Про незайманість», «Про різновиди насильницької смерті», «Настанова до укладення судово-медичних міркувань», «Про звіти та засоби бальзамування померлих», «Смерть від поранень, імпотенції або втрати будь-якої частини тіла». У цих роботах Амбруаз Паре вперше створив нормативні вимоги до оформлення медичної документації для її подальшого використання в судовій практиці. Він також чітко розмежував обов'язки лікаря як експерта,

Амбруаз Паре (1510–1590) — основоположник наукової судової медицини в Європі

DE RENVNCIATIO
NIBVS, ET CADAVE-
RVM EMBAMMATIBVS,
TRACTATVS.

Судово-медичний трактат Амбруаза Паре

зробивши акцент на незалежність судово-медичних висновків, об'єктивний опис морфологічних ознак та уникнення суб'єктивних суджень. Вчений досліджував аборти, дітовбивство, смерть від блискавки, повішення, утоплення, симуляцію хвороб, а також розглядав отруєння чадним газом. Слід підкреслити, що наведені питання належать до сфери дослідження й сучасної судової медицини.

У подальшому А. Паре систематизував ознаки насильницької смерті та надав лікарям чіткі критерії прижиттєвості тілесних ушкоджень та посмертних змін на тілі людини. Паре вимагав від лікарів чіткої аргументації кожного судження, що стало прообразом сучасного судово-медичного експертного протоколу. Важливим внеском А. Паре стала його практична діяльність по критиці панівної на той час теорії про «отруйність» вогнепальних ран порохом. Клінічні докази вченого про те, що рани потребують не агресивного припікання, а належного очищення та догляду, дозволили судам правильно оцінювати ступінь тяжкості тілесних ушкоджень та якість наданої медичної допомоги. А. Паре також першим почав звертати увагу на специфічні ознаки вхідного та вихідного вогнепальних отворів, що в майбутньому дозволило криміналістам реконструювати обставини пострілу та напрямок польоту кулі.

А. Паре активно наполягав на участі професійних медиків у судових засіданнях. Лікарів він називав «оком суду» й стверджував, що судді не здатні адекватно оцінити обставини смерті без кваліфікованого патологоанатомічного розтину. У подальшому вчений сформулював етичний кодекс лікаря-експерта, який передбачав чесність, безсторонність та його відповідальність за достовірність наданої суду інформації. Діяльність А. Паре сприяла інтеграції лікарів у правову систему як незалежних експертів.

Отже, до кінця XVI століття, завдяки науковим працям та діяльності Амбруаза Паре у якості лікаря-експерта на судових засіданнях, вже був створений теоретичний і практичний фундамент майбутньої окремої галузі медицини — судової медицини. Його напрацювання стали переломним етапом, який перетворив розтин трупа із суто анатомічної процедури на інструмент соціального контролю та правосуддя. Сформульовані ним принципи диференціальної діагностики причин смерті (у випадках утоплення, отруєння, механічні травми тощо) та правила оформлення медичної документації стали науково-практичним фундаментом, на якому базується сучасна судово-медична наука. Судово-медичну науку сьогодення неможливо уявити без спадщини геніального А. Паре, яка демонструє, що прогрес у медицині неможливий без її прямого впливу на захист прав людини та встановлення істини в правовому полі.

Список використаної літератури

1. Завальнюк А. Х. Судова медицина : (курс лекцій) / А.Х. Завальнюк. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2006. — 672 с.
2. Основи судової медицини: навчально-методичний посібник / Л.Л. Голубович, В.О. Ольховський, О.І. Герасименко. П.Л. Голубович, А.Л. Голубович та ін. — Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. — 430 с.
3. History of Forensic Medicine — a brief introduction. Burkhard Madea. History of Forensic Medicine / ed. by B. Madea. 2017. P. 13–37. URL: https://doi.org/10.58662/9783865412058-13.
4. Book Review: The Case Reports and Autopsy Records of Ambroise Paré. Proceedings of the Royal Society of Medicine. 1961. Vol. 54, no. 3. P. 254. URL: https://doi.org/10.1177/003591576105400346 .
5. Paré A. Case reports and autopsy records. Springfield, Ill : Thomas, 1960. 214 p.
6. Paré A. Life and Times of Ambroise Pare <1510-1590> With a new Translation of his Apology and an Account of his Journeys in Divers Places. Franklin Classics, 2018. 370 p.
7. Paré A. Ten books of surgery, with the magazine of the instruments necessary for it. Athens, GA : University of Georgia Press, 1969.
8. Paré A. The apologie and treatise of Ambroise Paré: Containing the voyages made into divers places, with many writings upon surgery. London : Falcon Educational Books, 1951. 227 p.
9. Paré A. The workes of that famous chirurgion Ambrose Parey. London : Printed by Richard Cotes, and Willi: Du-gard, and are to be sold by John Clarke, 1649. 787 p.
10. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BC%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%B0%D0%B7_%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B5

Амбруаз Паре і судова медицина

Проф. В.О. Ольховський, проф. О.В. Дунаєв, М.А. Лютенко, Є.Є. Комісарова
Харківський національний медичний університет

Висвітлюється внесок геніального французького вченого-медика Амбруаза Паре в створення наукових засад в окрему галузь медицини — судову медицину.

Ключові слова: історія медицини, А. Паре (1510–1590), судова медицина.

Ambroise Paré and Forensic Medicine

Prof. V.O. Olkhovski, prof. O.V. Dunayev, M.A. Liutenko, Ye.Ye. Komissarova
Kharkiv National Medical University

The article highlights the contribution of the brilliant French physician and scientist Ambroise Paré to establishing the scientific foundations of a distinct medical discipline – forensic medicine.

Keywords: history of medicine, A. Paré (1510–1590), forensic medicine.

Контактна інформація: Ольховський Василь Олексійович —
доктор медичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інтегративної антропології,
заслужений професор Харківського національного медичного університету МОЗ України;
контактний телефон: 096-926-42-49.
E-mail: prof_olkhovsky@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2026 р.